

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

Per II 379/II (1. ex.)

LETNIK II
1949
LJUBLJANA

Rus. бразда „brazda“ in бразда „brzda“

Homonimno rus. бразда različnega porekla je v obojnem pomenu ne prvotno rusko, temveč cerkvenoslovansko, ruski le knjižno in že zastarelo. V prvem pomenu je brati izraz, n. pr. pri Puškinu v romanu v verzih „Jevgenij Onegin“, Бразды пушстые взрывае — Летит кибитка удалая. Domača ruska fonetična oblika je бороздá, a splošna predpraslovanska *borzdá. V drugem pomenu, n. pr. pri Puškinu v drami „Boris Godunov“, Так борзый конь грызет свои бразды, a zlasti v rabi plurala tantum v zvezi бразды правления v smislu правительственная власть, управление, pa je v fonetični pisavi zbog akanja za броздá, plur. брозды, kakor n. pr. калач за колáч i. pod., verjetno tudi pod vplivom prve besede. Ruskocerkvenoslovansko броздá je nastalo po ruskem izgovoru iz бръзда (prim. lit. bruzduklas „uzda“), kar je bila starocerkvenoslovanska beseda in je prešla s cerkvenoslovanškimi teksti tudi v Rusijo. V starocerkvenoslovanščini jo beremo v Sinajskem psalterju ps XXXI 9 Не еждѣте къкъ коня и мьскѣ мьже нѣтъ разума : Бръздами и оудомъ челюсти ѡхъ въстрьгнѣши : Не прибавляющимъ силъ къ телекъ : Zanimivo je, da se ta beseda nahaja sicer poleg mrus. dial. броздá (nčes. *brzda* „zavora“ je tehnološki termin novejšega datuma) le še v slovenskem jeziku *brzda*, glagol *brzdati* i. dr. S tem pojasnilom naj se izpolni str. 110, drugi odstavek v moji knjigi „Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči“ (V Ljubljani 1946), kjer je to opuščeno in zato nejasno.

R. Nahtigal

O imenu Косы'ь

Bratislavski slavist-slovakist Ján Stanislav se je v svojem delu „Slovenský juh v stredoveku II. diel“, str. 262—3 (Turčiansky Sv. Martin 1948, Spisy jazykovédneho odboru Matice slovenskej, seria B, svázok 2) dotaknil razlage imena panonskoslovenskega kneza *Koclja*, ki ga izvaja iz podstave *kořz* „maček“, pa mu je ista podlaga kakor pri tvorbi čes.-slovaš. *kocour* — *kocúr* (preko fem. **kot-ja*). Pri tem pravi: „Obecné meno *kocel*, *kocel'* existuje u Slovanov . . . dodnes. Pravda, dnes má prenesený význam . . . v sloven. slovo *kocúr*, *kocúre* môže značiť' aj „odpadky dreva“ . . . ; pri rúbaní stromov povie sa na nepekné kusy, všelijaké nedorastené alebo odpadkové . . .“. Kot paralelo navaja lat. *Catulus*, *Catilina*. Mogel bi pa iz Gebauerjevega staročeškega slovarja po urbarju iz l. 1410 navesti ime *Martinus Koczur* in slovenski priimek *Maček*. Moja izvajanja v razpravi „O imenu panonskoslovenskega kneza *Koclja*“ (Slovenski jezik 1939, II 1—14) o starovisokoneškem poreklu imena zavrača. Za tako poreklo in obratno so primeri. Tu naj mimogrede omenim, da je bil Kocjev oče Pribina l. 833 ali kmalu potem predstavljen bavarskemu kralju Ludviku in na njegovo zapoved nato poučen v veri in krščen v cerkvi sv. Martina v Traismaueru (M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* str. 73 sl.). Z njim je bil, kakor je mogoče sklepati iz vseh zgodovinskih podatkov, krščen tudi sin Косы'ь, ki je moral biti rojen okoli l. 825 (Fr. Grivec, Slovenski knez Kocelj str. 28) in ki ga je oče ob begu iz Nitre vzel s seboj. Ob krstu bi mu bilo tedaj okoli osem let.

Kakor je na prvi videz Stanislavovo razlaganje prepričljivo, vendar ne velja. Zdi se, da Stanislav mojih izvajanj v razpravi ni dobro razumel ali preveč prehitro preletel. Z druge strani je v njegovi beležki s stališča slovenskega jezikoslovja in slovanske filologije vrsta nepravilnih trditvev. Ako je *-c* v *Kocel'ь* slovaško iz *-tj-* (po kaki drugi palatalizaciji ta *-c-* sploh ni mogoč), potem s tem nimajo nič opraviti od Stanislava navedena srbskohrvatska imena *Kocelj* v Zeti in Šumadiji, *Koceljevići* pri Dubrovniku, priimek *Kocelj* v Dubrovniku in *Koceljevo* v okolici Šabca (ne kakor Stanislav piše „drávskej oblasti“). Dalje navaja Stanislav srbskohrvatski izraz *kocelj* različnega pomena. Pri tem je njegova navedba po zagrebškem akademičnem Rječniku *kocel* poleg *kocelj* nepravilna. Prvo je v Rječniku le grafična oblika, saj srb.-hrv. *-l* na koncu ne more biti, a iz podatkov v Rječniku tudi sledi,

da je predpostavljati *kocel'*. Slovenskih izrazov *kocelj* Stanislav ne omenja, pa tudi ne prihajajo kakor ne srbskohrvatski v poštev. Ustrezajoč češ.-slovaš. *kocour-kocúr* s -c- iz -tj- bi moralo biti namreč srb.-hrv. -č-, sloven. -č-.

Kar se tiče sufiksa -*bl'b*, je ta, kakor misli Stanislav, sklicevaje se na K. Brugmanna Grundriss II 1, str. 368 in W. Schulze „Zum idg. l-Suffix“ (Zbornik u slavu V. Jagića, Berlin 1908, str. 843 sl.), identičen z -*blz*. To pa je s stališča slovanskega jezikoslovja, slovanske besedotvoritve povsem napačno. Tvorbe kakor *orbz*, *kozblz*, *pětblz* i. pod. niso imele nikdar in nikjer poleg sebe dublete z -*bl'b*. Ako jaz v razpravi omenjam iz staroruskih tekstov Коцѣль poleg Коцѣль, ne navajam tega kot besedotvorno dubleto, temveč — tega ni Stanislav razumel — kot pisarsko analogijo, to se pravi, da je ruski pisec pri njemu neumevnem imenu zamenjal sufiks -*bl'b* z znanim mu iz svojih besed sufiksom -*blz*. To je s slovansko filološko analizo lahko ugotoviti in je pojasnjeno v razpravi. V nekem poznejšem ruskem tekstu stoji celo potvorjeno Коцѣль.

K primerom kakor *orbz* i. pod. dodaja Stanislav še slovaš. *vrábel'*, (mestno ime *Vrábl'e*, priimek *Vrábel'*), polj. *wróbel* „iz praslovan. **vorbbz*“ in slovaš. *sysel'*, češ. *sysel*. Po Miklošičevem etimološkem slovarju je tudi sloven. *vrabelj* (po Pleteršniku severnovzhodno), luž. *vrobł* — *roběl'*, polab. *vorbli* plur., a po Brücknerjevem etimološkem slovarju poljskega jezika polj. *suśel* in po I. Sreznjevskoga Материалы для словаря древнерусскаго языка strus. сѣсьль (v Ipatjevskem rokopisu staroruskega letopisa), sed. сѣслик. Razen tega je omembe vredno, da navaja Fr. Kott v češkomemškem slovarju „*vrabel, bla*, m. = *vrabec*. Na Slov. a ve Slez.“ Natisnjeno je s poljskim znakom velarnega *ł*. Jasno je, da so v navedenem gradivu poleg starejših sekundarne oblike. Očividno je to za sedanje polj. *wróbel* poleg starejšega *wróbl'*, kakor je to razvideti iz Brücknerjevega slovarja in iz historične fonetike poljskega jezika J. Rozwadowskega v zborniški „Gramatyka języka polskiego“ krakovske akademije znanosti (W Krakowie 1923, str. 199: „st. *wróbl*... dzisiaj przewaźnie *wróbel*“). To se popolnoma strinja s sufiksarno tvorbo lit. *žvirblis*. Sufiks je torej tukaj bil -*lb* in ne -*bl'b*. Mislim, da samo po sebi umevno velja isto za oblike sosednih slovanskih jezikov ali narečij in da ni potrebno to dalje podrobneje dokazovati. Ravno tako pa tudi pri drugem izrazu češ. *sysel* sosedno polj. *suśel* s trdim s, strus. сѣсьль kaže na velarnost sufiksa -*rlz*. V slovaščini, kjer so nedvomno tudi dialektične razlike, so oblike, navedene od Stanislava, sekundarne.

Miklošič v svojem znamenitem in še vedno temeljnem delu „Die Bildung der slavischen Personennamen“ (Denkschriften filozofsko-historičnega razreda dunajske akademije znanosti X 6, 8 sl.) ne pozna sufiksa -*bl'b*. Poleg tega so osebna imena pri njem izvedena od imen sledečih živali: *zvěři*, *bobrŭ*, *bŭčela*, *vepři*, *gavranŭ*, *golŭbi*, *grŭlica*, *zmij*, *kava-čava* (corvus monedula), *košuta*, *kraguj*, *kuna*, *mrena* (cyprinus barbus), *orlŭ*, *oslŭ*, *pavŭ* — *paunŭ*, *pŭtakŭ*, *svinija*, *sokolŭ*, *srŭnŭkŭ*, *turŭ*, *čaja* (vanellus), *štenę* (catulus), *ježi*, *aži*, *aŭva* in najčešče *vŭlkŭ*. Imen *kočz* ali **mačbz* ni, kar prihaja v poštev, ker sloni Miklošičevo gradivo na virih starejših dob. Pozornost vzbuja „*štenę* catulus“, sloven. ščenę, z navedbo imena (str. 116) rus. щеня iz poznejšega ruskega letopisa, kar je jasno peiorativen naziv (prim. sed. rus. щенок ali сукин сын). Tu bi omenil, da so se z imeni živali označevali (večkrat zasmehujoče) narodi, pa imamo več takih popisov narodov v cerkveni slovanščini različnih recenzij, n. pr. v srbsko-cerkvenoslovanskem rokopisu s konca XIV. ali začetka XV. stol., prepisu seveda starejšega (prim. P. Šafařík, Slovanské starožitnosti v zbranih spisih II 732 sl.), kjer stoji med drugim: . . . роуѣнь вѣдра . антеванъ тоуръ . балгаринъ бѣкъ . владѣхъ котка . сръбинъ вадѣкъ . вжрѣнь русъ . . . нѣмьць сѣвѣра . . . Neposebno odlikujoče ime котка „mačka“ je pridano Lahu, kar se tudi sicer še dandanes veže. Tako je tudi že brez ozira na besedotvorne razloge skrajno neverjetno, da bi bil knezov sin dobil ime po mačku, enako nem. *Kätzlein*, in ga še kot odrasel mož-knez imel. Besedotvorno pa sufiksa -*bl'b* v starejši slovanščini in zlasti še v severni slovanščini tako rekoč sploh ni. Miklošič in Vondrák v oddelku v besedotvornosti svojih primerjalnih slovanskih slovnice poznata le *obidbl'b* kot nomen agens „qui iniuriarum infert“ iz staroruskega komentiranega apostola iz l. 1220. V svoji razpravi (str. 11 sl.) sem pokazal, kako se je sufiks -*lj* na jugu, zlasti v slovenščini, po

vplivu nemščine razširil in postal naravnost produktiven, a nima s staroslovanskimi razmerami nič opraviti z izjemo primerov s sekundarnim fonetičnim razvojem, kakor *kašelj* iz *kaš'lb* in to t* *kuoš-ljo* i. pod.

Na podlagi vsega rečenega ne morem tedaj smatrati svoja izvajanja v razpravi za ovržena po Stanislavu, nasprotno so z njegovimi s stališča slovanske filologije in slovanskega jezikoslovja celo dalje podprta. Edina rešitev slovanskosti imena *Kocbl'b* bi bila veza s tvorbo in imenom *kocčnč* (prvotno v pomenu nečesa trdega pri rastlinah kakor *storž*), kjer more biti *-c-* produkt druge regresivne palatalizacije (glej v moji razpravi str. 8). Z naslonitvijo na to bi bil s sufiksom *-bl'b* tvorjen deminutiv; vendar je takšno tvorbo s tem sufiksom za tako staro dobo kakor IX. stol. težko predpolagati.

Ljubljana 15. septembra 1949

R. Nahtigal

Trubarjevo *od mladju* „a puero“

Pleteršnikov Slovar ima s. v. *mlad* zabeležene izraze *od mladih let*, *od mladih nog*, *iz mlada in iz mladega* za „von Jugend auf“ in v oklepaju dodaja „pomni: *od mladju* Trub.“ Dočim so oni izrazi v oblikoslovnem pomenu popolnoma jasni, pa *od mladju* z istim predlogom, ki zahteva roditeljski, ni, kajti kako naj bi se glasil imenovalnik; tudi če bi kdo mislil na tvorbo *mladije*, ne more pričakovati v rod. končnice *-u*, ki je lastna le določenim moškim *o-*jevskim osnovam, ki so to končnico nekdanjih *u-*jevskih osnov mogle sprejeti za svojo. Tudi če bi sprejeli občno ime *mladije*, bi se mogel njegov roditeljski glasiti le *mládija* ali *mladijá* (kakor imamo dial. še *veseljá*, *rojstvá*). Predlog *od* pa naš vendarle sili k roditeljski. Trubar piše zgornji izraz: *od mladju* K 50: 3, 75; A 50: 1; K 55: M 6a; T 57: 351, 419; Reg. 58: D IIIa; X Ia; X 1b; X IIa; Art. 5a; CO: 71b, 72a, 75a, 98a, 138a; Ps. 106a; Pav. 56a, 70a; Kat. 75: 35, 304, 309, 346, 348, 358, 525; T 82. I. 3; samo enkrat berem *od mladu* v Reg. 50: X IIa, kar je očitno tiskarska pomota. Nikdar ne beremo *od mladju*, kakor bi Trubar vsaj kdaj napisal za govornjeno *od mladju*; takšen zapisek že po grafiji ne ustreza Trubarjevemu zapiskom, ki jih je treba brati: *od mladju*. Ta izraz predstavlja isto, kar pri Megiserju Dict. napisano *od mladesnogu* „von kindswesen auf“ T 8 b. Tu vidimo, da se predlog *od* veže z gen. duala *nogu* ter ustreza po smislu današnjemu *od mladih nog*; *mlades-* pa je spet nerazumljivo. Vendar pa nam ta edini zapisek raztolmači Trub. *od mladju* s tem, da nam pove, da je ta izraz že okrajšan iz prvotnega *od mladju nogu*, kjer je *mladju* za Trubarjev govor pričakovana določna oblika dualnega roditeljskega *mlad: mládju*; njen posttonični *u*, v vsi zvezi najšibkeje artikuliran, je že reduciran (v neposredni sosesčini je še sonornik *-j-*; gl. Ramovš JA 37. 328; Kratka zgod. I. 228) kakor pri *veryo* K 50: 14, 15, 157, 158, 159, 160, 161 itd. iz *vérujo*. Dočim so nam v pronomalni sklanji vsaj delno ohranjeni dualni roditeljski (pri Trub. *nyu*; dial. *niju*, *ju*, *njuju*; *tyu*, *letyu*, dalje še *dueyu*), ima slovenska sestavljena sklanja povsod in že zgodaj v dualu samo množinske oblike. Trubarjevo *od mladju (nogu)* predstavlja zato redko starino, sprva zaradi opuščene *nogu* nerazumljivo; tudi izgovor izraza je zdaj jasen; *od mládju* (z dolgim rastočim poudarkom na osnovi, ki odgovarja novemu akutu, nastalem po metatoniji v oblikah sestavljene sklanje). Druga starina je dualni roditeljski *nogu*, v Trubarjevem izrazu sicer že opuščena, ali pri Megiserju še ohranjen; znan nam je še iz rezijskega narečja *nühj* (Baudouin de Courtenay, Opyt 77); njegova akcentuacija se ujema s slovenskim *noǔj*, češ. *nohou* in štok. *noǔj*. Ostane samo še vprašanje, kaj pomeni *mlades-* v enkratnem Megiserjevem zapisku; najbolj verjetna se nam že zaradi zveze s Trubarjevimi *od mládju (nogu)* zdi misel, da je *mlades-* tiskarska pomota za *mladju*; možno je še — ker vemo, da je Megiser tu in tam črpal iz vzhodnih, štajerskih narečij — da je pomešal dva izraza z istim pomenom: *od mladezni* in zgoraj navedenega.

F. Ramovš